

Олеся (скорочено)

Борис Грінченко

Це було давно: тоді, як нашу землю шарпали турки й татари, а гетьмани українські ходили одбиватись од ворогів. Татари грабували, палили й руйнували села, вбивали людей, брали їх у полон і продавали туркам у тяжку неволю.

У невеличкому селі на Волині жили прості люди-хлібороби. Довелося зазнати лиха і цьому селу, але тільки один раз, бо село заховалось у лісі і знайти його було важко. Край села у хатці жив старий дід Данило, колишній козак, що був колись у турецькій неволі, але визволився відтіля. Тепер він пасічникував. Жінка його давно вмерла, і він прийняв до себе двох дітей-сиріт: дівчинку Олесю років шістнадцяти і хлопчика-стрибунця Михайлика. Вони були щасливі разом. Діти любили слухати оповіді діда, і просили, сидячи в садку, щоб він ще й ще розповів про турецьку й татарську неволю. І дід Данило розповідав, як був він на турецькій каторзі на кораблі прикований до місця ланцюгом: встати можна, і лягти, і сидіти, а піти — ні. І гребли вони веслами, женучи суднину. А за ними дивився наглядач і полюсував голі спini нагаями та колючою червоною таволгою, щоб швидше гребли. І кров текла. Годували погано: цвілими сухарями та смердючою водою. Покалічено старого тоді добре було та ще й порубано, як у бран брата. То як визволили козаки — не здатний був уже козакувати. А батьки і Михайлика, і Олесі були сусідами дідовими у селі. Набігла якось татарва... Діти ще малі були: Олесі — сім років, а Михайлику — зо два. Одбивались селяни завзято, та нічого не вдіяли. Село татари спалили, багато людей в полон забрали, багато повбивали. А дехто повтікав. Оті втікачі повернулись сюди потім та й знову тут побудувались. А старого чимсь по голові вдарено було, він упав, а як вночі отямився — побачив, що круг нього люди лежать, пішов він між трупами та й знайшов Михайлика коло мертвої матері. І батько лежав тут з розрубаною головою. І Олесині батьки були тут же мертві. А саму Олесю знайшов пізніше у лісі. Якось вона туди забігла.

Олеся сидить і не ворухнеться, доки дід розповідає. Обличчя в неї бліде, в очах палає якийсь вогонь.

— Не журіться, діточки, — каже дід, — ваші батьки полягли доброю смертю, рідний край боронячи. Кожен чоловік повинен боронити від ворога рідний край, не жаліючи свого життя.

— Не жаліючи свого життя!.. — промовить дівчина тихо і замислиться ще дужче, і довго замислена ходить.

Одного разу в неділю пішли діти в ліс по ягоди. У лісі було величезне болото-багновище. Іноді, не знаючи, набреде на нього людина та й утопне. Дід боявся, щоб з дітьми нічого не трапилось, і застерігав ходити до болота. Перейти ліс не можна було, бо там болото, а обходити далеко — верстов шість. Та було там багато ягід. Пішли діти на другий бік лісу.

Одійшли вже далеко від дому і побачили чужих людей, що їхали верхи. Олеся

пізнала тих людей — це були татари. Вони шукали село. А як знайдуть, то сплять, людей повбивають. Треба бігти, треба сказати!.. Але ж татари їдуть кіньми: вони доїдуть швидше, ніж вона добіжить. Треба їх тут загаяти. Олесья послала Михайлика в село попередити дідуся, що татари їдуть, а сама вийшла з лісу і пішла в другий бік од села. Ішла так, мовби не бачила татар. Але татари її побачили, наздогнали і сказали, щоб провела їх до села. Тільки щоб не одурила, бо вб'ють. Накинули їй на шию аркан і пустили поперед себе. Олесья повела. Вона знайшла стежку, що бігла зо степу, і пішла нею. Татари їхали за нею. Ліс густішав. Олесья вела ворогів прямо в середину лісу, де було болото. Вона добре знала ліс, бо часто ходила сюди по гриби та ягоди. Невеличка смужка твердої землі вела у драговину. Туди дівчина і повела татар. Навкруги була така пуща, що тільки хто добре знав ліс, міг вийти відціля. Тут зупинилася, повернулася до татар, глянула ворогам у вічі і тихо промовила:

— Я не поведу вас далі, хоч би ви й убили мене. Я вас, вороги, завела в цей ліс, і ви не вийдете відціль.

Тієї ж миті ніж блиснув у татарській руці і вдарив дівчину в груди. Як билина підрізана, впала вона-додолу, головонька схилилась, і чиста душа покинула тіло. Татари повернули назад.

А Михайлик тим часом добіг додому. Він сказав, що татар хтозна-скільки. Люди покидали все і потікали в ліс. День просиділи у лісі, далі їм не стало харчів, вони послали двох парубків подивитись, що в селі. Парубки повернулись і сказали, що в селі все ціле. Люди зрозуміли, що татари їх обминули, і почали вертатись додому. Дід Данило попрохав декілька чоловік, і всі, озброївшись, гуртом шукали Олесью в лісі. Михайлик привів їх до того місця, де він покинув Олесью. Тут знайшли татарські сліди і по тих слідах пройшли у лісову пущу. Татар не було, лише коні, що позагружали в болоті. А татари, мабуть, позлазили та й потопли у багнюці. Дід Данило перший побачив Олесью. Вона лежала мертва. На шиї у неї був татарський аркан. Зрозуміли всі, що своєю смертю вона врятувала рідне село.

Другого дня ховали Олесью. Вона лежала в труні тиха й спокійна, убрана, як молода княгиня. Здавалось, що на обличчі в неї сяяла якась радість. Ридаючи провели її до ями, ридаючи засипали землею. Плакали всі: і старі, і малі, і чоловіки, і жінки, і подруги-дівчата.

Але як кинули на могилку останню лопату землі, дід Данило підвів голову, простяг руки над могилкою і сказав:

— Кожен повинен боронити свій рідний край, не жаліючи життя! Дай, Боже, всякому такої смерті!